

Ключевые слова: приемы изучения, украинская детская литература, стихотворение, авторская сказка, тема произведения, идея произведения, композиция произведения, Леся Українка.

The article analyzes the specifics of learning Lesya Ukrainka's works in primary school. Considerable attention is paid to the language of artistic works. Learning works for kids Lesya Ukrainka important for Ukrainian literature. For children's literature affects the development and education of children. The works of the author responsible for children infant knowledge, their experience, psychological development. Children's literature has its genre and artistic features, relevant theme and design. Literature for children extends the overall outlook, develops language and artistic tastes of the child. Children's literature is an important means of training and education of children. The specifics of children's literature is caused by age-related characteristics of readers, is addressed to children of certain ages. Between children's literature and pedagogy are closely interrelated. Children's literature is a means of imaginative knowledge of the world. Scope of works for children Lesya Ukrainka very wide. An important place is occupied by works of nature. Lesya Ukrainka's works written on topics close to children, due to their age characteristics. Of all the art tools, techniques, forms writer selects those that best help interested readers to bring their idea to work, cause certain feelings. Works for children clearly marked ideas with dynamic plot, clear composition. Lesya Ukrainka creativity for kids imbued with feelings lighter. Works for children awaken the reader's opinion, contribute to the development of the best feelings and develop aesthetic tastes. Lesya Ukrainka played a prominent role in the development of Ukrainian literature for children.

Key words: adoptions of studying, Ukrainian children's literature, verse, author's tale, topic work, idea work, track work, Lesya Ukrainka.

УДК 373.3-051:378.046-021.68

Примакова Віталія Володимирівна,
доктор педагогічних наук, професор,
Комунальний вищий навчальний заклад
«Херсонська академія неперервної освіти», м. Херсон

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена розгляду проблеми екологізації початкової шкільної освіти, зокрема її змісту в період сучасних реформацийних перетворень у вітчизняній освітній галузі. У статті проаналізовано контент педагогічного аспекту понять «гуманізація» та «екологізація», акцентовано на актуальності проблеми екологізації змісту початкової шкільної освіти; схарактеризовано напрями й особливості діяльності закладів підвищення кваліфікації у підготовці фахівців до реалізації освітніх нововведень. Наголошено на необхідності суттєвих змін у змісті початкової шкільної освіти в напрямі розвантаження, забезпечення принципів природовідповідності та послідовності, коригування навчально-методичних засобів для реалізації оновлених програм і належної організації післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні в окреслених умовах.

Ключові слова: гуманізація освіти, екологізація змісту освіти, принцип природовідповідності, післядипломна освіта, підвищення кваліфікації вчителів, вчителі початкових класів.

Постановка проблеми. Ідеї гуманізації освіти майже в усі часи розвитку педагогічної теорії і практики постійно проголошувалися та невтомно продовжують проголошуватися вченими. У сучасних наукових розробленнях, присвячених вирішенню нагальних проблем розвитку освіти в Україні, вони набувають дещо іншої інтенціональності, містять відносно інноваційний контент. Та передусім ці ідеї вважаються класичними. Історичний погляд на їх трансформацію в початковій освіті має забезпечити виявлення та зіставлення напрямів гуманістичної педагогіки на різних етапах розвитку освіти в Україні. Їх аналіз дає можливість розглядати екологізацію освіти як близьку за змістом до гуманізації педагогічну категорію. Перегляд можливостей та переваг побудови освіти на цінностях людиноцентризму сприятиме прогнозуванню подальшого розвитку ідей екологізації в освіті майбутнього. Адже найгострішими нині, зокрема в початковій школі, постають питання здоров'язбереження учасників освітнього процесу та природовідповідності змісту освіти й організації навчально-пізнавальної діяльності. Зазначене свідчить про актуальність проблеми, що розглядається.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми гуманізації освіти в різні часи розглядали філософи, мислителі давнини (Арістотель, Платон, Сократ), досліджували прогресивні педагоги-класики (Я. Коменський, Я. Корчак, В. Сухомлинський, К. Ушинський) та сучасні науковці (І. Бех, М. Кларин, Н. Ничкало, В. Кузьменко, О. Сухомлинська та ін.). Гуманістичний підхід до навчання дітей молодшого шкільного віку детально схарактеризовано у працях Ш. Амонашвілі, Н. Бібік, М. Вашуленка, О. Савченко; до підготовки майбутніх учителів початкових класів у базовій освіті – І. Зайченка, В. Лугового, В. Ляпіної; у системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів – А. Зубка, В. Олійника, Н. Протасової, К. Тонконової та ін. Виявивши тісний зв'язок між поняттями гуманізація та

екологізація в освіті, вважаємо, що більш детального розгляду потребує перспективний напрям у розвитку освіти, який пов'язує з її екологізацією.

Мета статті - уточнити зміст поняття «екологізація освіти»; визначити її потенціал і напрями діяльності початкової школи щодо забезпечення природовідповідної освіти.

Результати дослідження. Гуманістичні ідеї, хоча і різною мірою, супроводжували розвиток освіти на всіх історичних етапах у радянській та пострадянській Україні. В усі часи основними суспільними завданнями були і залишаються: турбота про людину, про її блага; передача наступним поколінням культурно-історичного досвіду розвитку людства; виховання особистості, здатної до адаптації у відповідному соціумі; створення умов для гармонійного розвитку індивіда в мінливому світі. Зважаючи на подібність цілей освіти (хоча б у фазі їх проголошення), відзначимо, що на різних історичних етапах відрізнявся в основному характер взаємодії учасників освітнього процесу, зумовлений багатьма чинниками: культурним рівнем розвитку суспільства з його духовно-моральними, етичними, інтелектуальними вимірами; соціополітичним й ідеологічним спрямуванням розвитку держави і суспільства тощо.

До напрямів гуманізації освіти Б. Косовим віднесено: побудову людиною, що навчається, особистісно-значущих індивідуальних моделей пізнання; забезпечення єдності мотиваційних установок і когнітивних здібностей кожної особистості в учінні; диференціацію навчальних програм з урахуванням індивідуального досвіду та можливістю вибору способів навчальної роботи тим, хто навчається; отримання оптимального результату навчання щодо формування пізнавальних здібностей на основі оволодіння відповідними знаннями і вміннями [2, с. 116–118]. Реалізація окреслених напрямів у освітньому процесі навчальних закладів різного типу має забезпечити, на нашу думку, екологізацію освіти в

найширшому сенсі. Оскільки гуманістична педагогіка ґрунтується, передусім, на принципах науковості, людиноцентризму та зв'язку з життям, а головним результатом її впровадження виступає розвиток творчої пізнавальної активності як учня, студента, слухача курсів, так і вчителя, викладача, тренера, освітянина, то важливими напрямками екологічної освіти стають її оптимізація, інтенсифікація та гуманізація.

Детально досліджуючи проблему розвитку ідей гуманістичної педагогіки в початковій освіті України (друга половина ХХ століття), В. Землянська вказувала, що за радянських часів реалізацію ідей гуманістичної педагогіки було пов'язано, в основному, зі спрямуванням на забезпечення захисту, підтримки школярів, із утвердженням їхніх прав, свобод та інтересів. Сьогодні ж, як наголосив науковець, відбулися суттєві зміни в розумінні й глибокому осмисленні складності трансформації сучасного освітнього процесу, де гуманізація освіти полягає в утвердженні людини як найвищої соціальної цінності, у найповнішому розкритті її здібностей і задоволенні різноманітних освітніх потреб, забезпеченні пріоритетності загальнолюдських цінностей, гармонії стосунків людини та навколишнього середовища [1]. У цьому зв'язку важливими вважаємо висвітлення провідних ідей екологічної педагогіки України ХХ століття.

У другій половині ХХ століття гуманістична педагогіка в світі набула реальних контурів, оскільки відбувалося її інтенсивне становлення та розвиток, зумовлені соціальними, політичними, економічними чинниками. Коло суспільних проблем, котрі мала вирішувати школа, вимагало впровадження в навчально-виховний процес нових гуманістичних підходів [1]. Позитивні зміни в тогочасній початковій освіті були викликані усвідомленням значущості молодшого шкільного віку в становленні особистості та підвищенні ролі вчителя початкових класів як професіонала і прикладу для наслідування вихованців. Такі трансформації стимулювали пошук і розвиток нових педагогічних технологій, виховних систем гуманістичного екологічного спрямування.

Вбачаючи визначальну роль педагога в суб'єктному становленні дитини, педагоги-філософи завжди наголошували, що до професійних та особистісних якостей учителя висувалися високі вимоги. Погляди прогресивних представників педагогічної спільноти щодо окреслених питань впливали на вироблення професіограми вчителя на різних етапах розвитку освітньої галузі. Природна здатність до наслідування, певна пластичність, що властиві дітям молодшого шкільного віку, детермінували визнання переважною більшістю педагогів-класиків колосальної ролі власного прикладу вчителя як основного методу виховання школярів.

Такі масштабні постаті в педагогічній науці як А. Дістервег, Я. Коменський, М. Ломоносов, І. Песталоцці, М. Пирогов, Г. Сковорода, К. Ушинський, усвідомлюючи провідну роль учителя у вихованні дітей, надавали великого значення його особистості. Погляди педагогів-класиків знайшли своє продовження в галузі сучасної освіти, у педагогічній творчості їх послідовників та однодумців. Ідеї гуманізму стали орієнтиром для створення педагогічних систем видатних педагогів В. Сухомлинського, А. Макаренка, І. Ткаченка, І. Федоренка; їх було відображено й у професійній діяльності та педагогічних працях Ш. Амонашвілі, Л. Занкова, І. Іванова, Є. Ільїна, С. Лисенкової, В. Шаталова та ін.

Згодом, у контексті екологізації особливу увагу привернула Концепція ноосферної освіти Н. Маслової, зміст якої містить контамінацію чотирьох складових: науково-теоретичної, гносеологічної, методологічної та практичної. Центральне місце в теорії автор відводила ідеям формування педагога нового покоління. Науковець обґрунтовувала положення про можливість перебудови педагогічного процесу, освітніх технологій у напрямі гармонізації та екологізації освіти на етапі ноосферного переходу. Ученою визначено, яким чином у системі неперервної підготовки педагогічних кадрів організувати навчальний процес, що за

короткий термін призведе до природної трансформації мислення, світогляду кожного педагога, а відтак і вихованця. За цих умов буде здійснено рух за ланцюгом, окресленим нею: на зміну «проєкологічному етапу», що віддзеркалює сучасну освіту з опорою на лівопівкульне мислення, прийде «етап ноосферного переходу», в якому результатом ноосферної освіти стане ноосферна свідомість особистості; що в свою чергу трансформується в «ноосферу» – основою якої стане природовідповідна діяльність [3]. Зазначені положення є суголосними з філософсько-педагогічними поглядами провідних українських учених І. Беха, Г. Васяновича, С. Гончаренка, І. Зязюна, В. Лугового та ін., які обґрунтували прогресивні положення, спрямовані на вдосконалення сучасної національної освіти, що мають діяти на засадах духовно-моральних, гуманістичних, людиноцентричних, ціннісно орієнтованих ідей.

Під час роботи з учителями початкових класів на курсах підвищення кваліфікації, уточнюючи контент поняття «екологія», переважна більшість слухачів визначали її як науку про охорону і збереження природи. Однак, деталізуючи поняття, до переліку об'єктів природоохорони і збереження, педагоги дуже рідко відносили людину, виокремлюючи її від переліку: рослинний і тваринний світ, нежива природа. Саме на включення людини в коло об'єктів екозахисту й екоохорони спрямовано нині пріоритетний напрям розвитку вітчизняної освіти – екологізація освіти.

Термін екологізація освіти пов'язаний не тільки з поняттям «гуманізація», але й «екологія», «екологічна освіта». Однак, не зважаючи на їх схожість і певну міру подібності, ми не вважаємо їх зв'язок синонімічним.

Екологічна освіта трактується як соціокультурне явище, в основі якого цілісний процес, спрямований на формування екологічної культури населення України, наповнення відповідним змістом навчальних дисциплін та програм підготовки через базову екологічну освіту [4, с. 16]. Така діяльність здійснюється засобами екологічного просвітництва, дієвих громадських екологічних організацій, реалізації виховного потенціалу загальноосвітніх навчальних закладів.

Екологізацію освіти розуміємо як відкритий процес функціонування всіх складників, структурних елементів галузі, який забезпечує баланс між високою якістю надання освітніх послуг та здоров'язбереженням кожного учасника освітнього процесу. У більш вузькому сенсі – це забезпечення оптимізації, навіть гармонізації (однак не завжди інтенсифікації) навчально-виховного процесу, побудованого на засадах принципу природо відповідності.

В початковій школі екологізація освіти передбачає баланс між якістю освіти молодших школярів та їх природовідповідним розвитком. Цей баланс нині порушено. Перешкодою реалізації принципу природовідповідності в початковій ланці шкільної освіти традиційно є зміст освіти, що, на нашу думку, недостатньою мірою відповідає віковим особливостям розвитку молодших школярів. Отже, основною умовою екологізації шкільної освіти має стати розроблення адекватного змісту, забезпечення відповідності програмних вимог віковим особливостям розвитку учнів.

Результатом екологізації шкільної освіти має стати як підвищення рівня знань, так і розвиток культури мислення у молодого покоління, що сприятиме вихованню дбайливого ставлення до себе, навколишнього світу та оточуючих людей. Першочергову ж роль у цих процесах відіграє належний рівень підготовки вчителів до роботи в оновлених освітніх умовах, ступінь сформованості в них гуманістичного світогляду, які важливими напрямками екологічної освіти визнають її оптимізацію, адекватну інтенсифікацію, гармонізацію та гуманізацію.

Особливою подією минулого навчального року стало внесення змін у програми навчальних дисциплін початкової школи з метою розвантаження молодших школярів, що можна

вважати спробою забезпечення екологізації освіти. Наскільки вона була вдалою систематично обговорюємо під час курсів підвищення кваліфікації вчителів початкових класів. Аналіз нововведень у змісті початкової освіти дає підстави говорити про позитивні та негативні сторони таких змін.

До позитивних учителями було віднесено: відмову від надскладної термінології, зняття дублювання тем, що перегукувалися в різних навчальних предметах; конфіденційність інформації про навчальні досягнення учня; зменшення кількості запланованих контрольних робіт, проєктів, рефератів, дослідів, для виконання яких не кожна школа має достатньо ресурсів, часто бракує часу, сформованих навичок самонавчання. Певне полегшення вчителі відчували після змін у змісті математики, однак не дуже суттєвих. Задоволені педагогі і відмовою від рейтингів.

Непоодинокими стали приклади суперечливого ставлення вчителів до таких змін: відміна контролю з техніки читання, письмо олівцями замість ручок, необов'язковість запам'ятовування таблиці множення в 2 класі, зменшення кількості віршів для вивчення напам'ять, відмови від оцінювання учнів тощо. Деякі педагогі категорично заявляли, що будуть свідомо порушувати вказівки і рекомендації, оскільки не вважають їх правильними, а вимог стандартів ніхто не відмінює.

Негативними більшість фахівців вважають такі нововведення: заміна списку творів для літературного читання та відсутність доступу до нових; продовження роботи за підручниками з помилками і завданнями, що не відповідають віковим особливостям розвитку молодших школярів. Відсутність уніфікованих програм для дошкільників призводить до розшарування в підготовці майбутніх першокласників, з огляду на висування неоднорідних, різних вимог до їхніх знань і вмінь, що заважає наступності між зазначеними освітніми ланками. Вимоги, що висуваються в чинних програмах, неузгоджені між собою, а відтак діти з різних ДНЗ приходять до школи з різним рівнем готовності до навчання й замість розвитку пізнавальної творчої

активності намагаються долати наявні «прогалини».

Негайних змін, на думку вчителів, потребують: зміст і якість підручників, зміст програми з математики, де порушення послідовності у вивченні матеріалу в 1 класі вже призводить до негативних наслідків. Вчителі також наполягають на відміні ДПА, з огляду на стрес, який викликає її проведення в усіх учасників освітнього процесу.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Позитивні зміни в сучасній початковій освіті, викликані усвідомленням значущості природовідповідного розвитку молодшого школяра, стимулюють пошук і впровадження нових педагогічних технологій, виховних систем гуманістичного екологічного спрямування. Водночас, більшість учителів початкових класів, що брали участь в опитуванні, вважають зміни в змісті початкової шкільної освіти несуттєвими і такими, що потребують додаткового перегляду та коригування.

Таким чином, визначаючи екологізацію освіти перспективним напрямом у розвитку галузі, розуміємо цей феномен як оптимізацію освітнього процесу, при якому рівень компетентності, отриманої його учасниками, корелює з адекватними вимогами, не загрожуючи їх здоров'язбереженню. Продуктивними можна вважати такі освітні технології, в основу яких покладено принципи гуманізму і природовідповідності, оскільки саме їх упровадження у навчально-виховний процес початкової школи сприятиме екологізації освіти. До них відносимо: ігрові й інтерактивні технології, критичне мислення, ейдотехніку, STEM, що останнім часом набуває популярності у вітчизняному освітньому просторі. Увагу до них обумовлено спрямуванням змісту і методології до активізації роботи правої півкулі головного мозку, що дає змогу використовувати природну здатність дітей бачити світ образами. Це є потужним ресурсом для пізнання світу. Специфіка упровадження інновацій у практику початкової школи потребує подальшого розгляду.

Список використаних джерел

1. Землянська В.Ф. Развитие идей гуманистической педагогики в начальной школе Украины (двухая половина XX столетия) : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Слово'янський держ. педагогічний ун-т. – Слово'янськ, 2004. – 238 арк.
2. Косов Б. Б. Особистість: теорія, діагностика і розвиток: Навчально-методичний посібник для вищих учбових закладів / Б.Б.Косов. – М.: Академічний Проєкт, 2000. – 240с.
3. Маслова Н. В. Ноосферное образование : научные основы, концепция, методология, технология / Н. В. Маслова. – М.: Институт холодинамики, 2002. – 338 с.
4. Федоренко О.І. Питання екологічного виховання та освіти населення // Федоренко О.І., Тимочко Т.В., Ткач В.Н. – Екологічний вісник, №3. – 2005. – С. 16-19.

Стаття посвячена рассмотрению проблемы экологизации начального школьного образования, в частности ее содержания в период современных реформационных преобразований в отечественной образовательной сфере. В статье проанализированы контент педагогического аспекта понятий «гуманизация» и «экологизация», обоснована актуальность проблемы экологизации содержания начального школьного образования; охарактеризованы направления и особенности работы учреждений повышения квалификации в подготовке специалистов к реализации образовательных нововведений. Отмечена необходимость существенных изменений в содержании начального школьного образования в направлении разгрузки, обеспечения принципов природосообразности и последовательности, корректировки учебно-методических средств для реализации обновленных программ и надлежащей организации последипломного образования учителей начальных классов в Украине в очерченных условиях.

Ключевые слова: гуманизация образования, экологизация содержания образования, принцип природосообразности, последипломное образование, повышение квалификации учителей, учителя начальных классов.

The article deals with the problem of ecologization of primary school education in Ukraine, including its contents during the modern reformatory changes in the national education sphere. The scientific and pedagogical literature is analyzed. In the article the pedagogical content of categories «humanization» and «ecologization» is clarified, the degree of its similarities and existing differences are specified; particular attention is paid to the significant of the problem of content ecologization of primary school education. The positive and negative aspects that have been taking place in Ukrainian primary school are found out; the directions and features of training institutions' activity in preparing specialist to implement the educational innovations are described. The features of realization of humanistic approach in historical retrospective of the development of education, introducing humanistic concepts by scientists of the twentieth century are outlined. The author identifies the works of modern scientists in the field of humanization and ecologization of education. In according to the specifics of the primary level of school education the author explores the definition of «ecologization of primary school education». The author interprets this category as an open process of functioning of all its components, structural elements that ensure a balance between the quality of educational services and health protection of each participant of the educational process, the major condition of it defined as the ensuring of optimization and harmonization of the educational process, based on the principle of nature accordance. Relevant issues of primary school: content, methodology, tools of the educational process are